

ПРАЛОГ

Мужчына хуценька зайшоў у пад'езд, спыніўся і азірнуўся. Потым знерухомеў, быццам у нерашучасці.

Пастаяўшы пару хвілін моўчкі, ён крадком вызірнуў за дзверы на вуліцу: там па-ранейшаму было сонечна і ціха. Некалькі галубоў хіжа расцягвалі на кавалачкі лусту хлеба, абок іх мітусіліся вераб'і, пільнуючы сваю долю здабычы. Больш на вуліцы не было ні душы — ні чалавека, ні сабакі.

Рукой у замшавай пальчатцы мужчына задуменна паглядзіў сабе шчаку, задаволена пасміхнуўся. Асцярожна ступаючы, ён падняўся па высокіх лесвічных пралётах на трэці паверх і спыніўся на пляцоўцы, на якую выходзілі дзверы трох кватэр. Быццам вагаючыся, мужчына агледзеў усе іх, а потым рашуча падышоў да сярэдніх дзвярэй і пакруціў ручку званка тры разы. У глыбіні кватэры штосьці меладычна бомкнула, і ўсё зноў сціхла.

Нарэшце за дзвярыма нехта зашумеў, замок шчоўкнуў, і дзверы прыадчыніліся на шырынню ланцужка. У шчыліне з'явіўся немалады мужчынскі твар: акуратная барада-эспаньёлка і старамоднае пенснэ на носе сведчылі, што іх гаспадар належыць, хутчэй за ўсё, яшчэ да дарэвалюцыйнай інтэлігенцыі. Магчыма, так выглядаў бы доктар Чэхаў, калі б яму ўдалося пражыць гадоў на дваццаць больш і пабачыць на свае вочы страшную імперыялістычную вайну, а потым рэвалюцыю і яшчэ страшнейшую вайну, якая прыйшла следам за пераменай улады...

Пабачыўшы госця, гаспадар прыязна заўсміхаўся. Яго высокі голас набрыняў радасцю:

— А вось і вы! Мы ўжо чакаем! Толькі вас, толькі вас бракавала...

Ён адчапіў ланцужок і шырока расчыніў дзверы, прыветна запрашаючы госця.

Той зайшоў і спыніўся, чакаючы, каб гаспадар зачыніў дзверы. Пасля гэтага госць склаў рукі ў сябе на грудзях крыж-накрыж: пальцы левай рукі дакраналіся правага пляча, пальцы правай рукі — левага. Ён цырымонна пакланіўся гаспадару, па-ранейшаму не гаворачы ні слова.

Гаспадар таксама пакланіўся, хаця ён свае рукі проста склаў на жываце — адну паўзверх другой. Потым гаспадар прагаварыў з цёплай усмешкай:

— Заходзьце, рыцар! Ордэн Прамяністых рады вітаць вас...

Гаспадар расхінуў дзверы ў пакой, пасярод якога стаяў круглы стол. Вакол яго сядзелі людзі, на самім сталі не ляжала нічога, акрамя крыжа і белай ружы.

1927, КАСТРЫЧНІК

Андрэй Камар завярнуў за рог дома: каб трапіць у пад'езд, трэ было прайсці праз шырокі двор з клёнамі, якія кастрычнік ужо шчодро размалываў вохрыстымі і барвовымі колерамі. Хто-ніхто з навакольных мог падумаць, што і самога Андрэя восень пазначыла сваім нязмыўным колерам, прайшоўшыся пэндзлем з рудой фарбай па яго галаве.

Ён націснуў гузік званка каля кватэрных дзвярэй, і той неяк няўпэўнена, разгублена дзынкнуў. Малады чалавек пачакаў і пазваніў яшчэ раз — цяпер ужо больш настойліва заяўляючы пра свой прыход. Але кватэра па-ранейшаму не хацела яму адкрыцца, быццам капрызная дзяўчына, якой не спадабаўся настойлівы залётнік з ягонымі надакучлівымі спробамі пазнаёміцца на вуліцы.

На крыху наўным твары маладога чалавека праступіла нікаватасць. У разгубленасці Андрэй ускудлаціў левай рукой задзірыстыя рудыя віхры, а правай у адчаі тузануў дзвярную ручку — і дзверы падаліся, быццам толькі і чакалі смялейшых дзеянняў з яго боку.

Не замкнёна.

Хлопец зрабіў крок у цемру калідора і прыпыніўся.

Ціша. Напружаная, мёртвая ціша.

Андрэй зрабіў яшчэ крок, маснічыны пад ім тоненька застагналі, нібы пацыент у крэсле зубнога лекара.

— Ёсць хто дома? — пытанне з цяжкасцю прадралася праз нечакана перасохлае горла.

Кватэра адказала той жа самай даўкай цішай.

Госць прайшоў па калідоры да светлага праствакутніка дзвярэй, што вялі ў кабінет, і, пагрукаўшыся, штурхануў іх.

Ён ужо неаднаразова бываў у гэтым пакоі, ведаў, што гаспадар, Грацыян Пашкоўскі, бавіў тут большую частку дня.

— Ведаеце, Андрэй, — казаў немалады гаспадар, уздымаючы бровы, ад чаго адразу становіўся падобным да здзіўленага сыча, — у мяне засталася не так шмат часу, а працы чамусьці не становіцца менш. Трэба паспець як мага больш...

І зараз гаспадар быў тут, у кабінеце. Андрэй пабачыў у фатэлі яго фігуру — Пашкоўскі, верагодна, задрамаў за працай: яго галава адкінулася назад, на спінку фатэля, таму на госьця глядзела бездапаможная лысіна. Рукі мужчыны расслаблена звешваліся з більцаў, левае рукаво халата, відаць, зачапілася і нязграбна закасалася, агаляючы немаладую руку з дагледжанымі пальцамі.

«Стаміўся», — зразумеў Камар і хацеў ціхенька выйсці, пакінуўшы гаспадара ў спакоі. Аднак яму стала надзвычай цікава, што за праца так знясіліла Пашкоўскага. Яго вабілі паперы, якія ляжалі на стале перад гаспадаром.

На дыбачках малады чалавек падышоў да фатэля і зірнуў з-за пляча мужчыны, які працягваў нерухома сядзець. Машынальна Андрэй спярша кінуў позірк на самога гаспадара, каб упэўніцца, што той не прачынаецца.

Пабачанае нібыта заваражыла яго, прыкула погляд да адной кропкі.

Пашкоўскі быў мёртвы.

Яго галава была адкінутая на спінку. Твар ссінеў, а з грудзей тырчалі тронкі нажа, быццам прымацоўваючы цела да фатэля.

Абазнаны спецыяліст зразумеў бы, што мужчыну задушылі, а толькі потым ужо ў мёртвае цела ўваткнулі нож, таму крыві амаль не было. Але Андрэй не быў спецыялістам. Дый быў ён занадта агаломшаны гэтым нечаканым выглядам мёртвага Пашкоўскага, каб цвяроза разважаць.

Вылучалася толькі адна нечаканая дэталі, якая потым пераследавала юнака ва ўспамінах. На грудзях мерцвяка англійскай шпількай была прымацаваная белая ружа.

Сляпуча-белая, нібы нежывая.

Андрэй адступіў назад, не ў змозе адарваць позірк ад фігуры, выгляд якой напаўняў яго цяпер неўтаймоўным жахам. Сэрца шалёна калацілася, ногі падгіналіся, як ватныя.

Апынуўшыся ў выратавальнай цемрадзі калідора, малады чалавек нарэшце павярнуўся і стрымгалоў кінуўся з кватэры. Лесвічныя прыступкі замільгалі ў яго пад нагамі, потым на змену ім прыйшла вулічная брукаванка, аднак Камар нават не заўважыў гэтай змены — ён бег, нічога не бачачы перад сабой, бо замест вуліц, дамоў, людзей у яго перад вачыма стаяла вусцішнае відовішча: мёртвае цела з кроплямі крыві, сляпуча-белая, не кранутая гэтай кроўю ружа...

Белая, белая ружа.

3 ПРЭСЫ

Падрабязнасці арышту Антона Луцкевіча

12 кастрычніка ў 7 з паловай гадзін раніцы паліцыя па загадзе пракурора ўвайшла ў памяшканне грам. А. Луцкевіча па Віленскай вул., №8, і зрабіла рэвізію, якая цягнулася да 1-ай гадзіны дня.

Як піша ўрадавы «Кур'ер Віл.», А. Луцкевіча «арыштавалі ў сувязі з следствам у справе з ліквідаванай у сваім часе «Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады», найвыдатнейшыя правядыры якой, як вядома, пасаджаны ў астрог у Вронах». А. Луцкевіча пасадзілі ў Віленскі астрог на Лукішках.

Савецкая Беларусь, 16 кастрычніка 1927 года

2009, СНЕЖАНЬ

Павел Кміціч лацвей уладкаваўся ў разгалінаванні старой ліпы: яго спіна нават праз куртку адчувала трывалу, цвёрдую шурпатасць ствала, правая нага не проста звисала з шырокай галіны, а надзейна абапіралася на другі сук, які рос ніжэй.

Павел падняў да вачэй бінокль і навёў рэзкасць: акно дома, насупраць якога ён сядзеў, рэзка

наблізілася, быццам адчыняючыся перад ім. Тонкая цюлевая фіранка не хавала гнуткай паставы дзяўчыны, якая распраналася пры мяккім святле лямпачкі. Вось узляцела ўгару і зняможана апусцілася на ложак зялёная сукенка, і на дзяўчыне засталіся толькі карункавы антрацытава-чорны станік і вузенькія майткі-стрынгі такога ж колеру.

Кміціч адчуў, што яго дыханне стала частым і цяжкім, унізе жывата ўсё соладка наструнілася.

Дзяўчына завяла рукі за спіну і расшпіліла кручкі станіка. Ён саслізнуў, вызваляючы невялікія грудкі з пупышкамі-смочкамі.

Раптам дзяўчына павярнулася, быццам неспадзявана пачула нешта ў сябе за спінай. Кміціч пабачыў, як яна ўзяла ў рукі мабільнік. Але гаварыць з тым, хто ёй тэлефанаваў, не хацела: стаяла і разгублена глядзела на экран, не націскаючы кнопкі і не падносячы тэлефон да вуха.

«Ну, што ж ты! Адкажы на тэлефанаванне ці пакладзі мабільу і распранайся далей», — Павел з прыкрасцю пачаў пакусваць вусны.

Аднак тэлефонны званок не змаўкаў, і Кміціч зразумеў, што гэта звоніць яго мабільнік, бязлітасна вырываючы яго з такога смачнага сну. Мабыць, спрацаваў будзлік, які Павел паставіў сабе з вечара.

Ён працягнуў руку і, амаль не расплюшчваючы вочы, націснуў клавішу адмены: падымацца не тое каб не хацелася — не было ніякай змогі. Сон апаясваў яго сваімі нябачнымі кунтушамі...

Аднак званок усё ж зрабіў сваю чорную справу: блакада начных фантазій была перарваная. Кміціч паспрабаваў згадаць, куды ён збіраўся зранку, што паставіў сабе будзлік, каб не праспаць. Ніякай прычыны для ранняга пад'ёму не ўспаміналася.

Павел пацягнуўся, пасля чаго працягнуў руку і ўзяў мабільнік. Зірнуў час — пачатак на адзінаццатую. Праверыў будзлік: на гэты час ён яго не заводзіў. Што ж, застаецца адзін варыянт — мабыць, нехта тэлефанаваў яму.

Сапраўды, на экране высвеціўся нейкі незнаёмы нумар. Кміціч гмыкнуў: калі трэба, то яшчэ раз ператэлефануюць. І быццам пачуўшы ягоныя думкі, тэлефон зноў завібраваў пад раскацістыя акорды — зноў той самы незнаёмы нумар.

Кміціч не тое каб любіў паспаць — проста гэтай ноччу ён дапісваў артыкул і заседзеўся да позняга: праца ішла добра, дый час прыспешваў — да дэдлайну заставаўся апошні дзень. Артыкул ён дапісаў, таму зранку дазволіў сабе паспаць лішнія пару гадзінак. Але прачнуцца давялося не па сваёй волі...

— Слухаю, — уласны голас падаўся Паўлу чужым і далёкім, быццам гучаў з нейкага глыбокага тунэля.

— Спадар Павел? — голас суразмоўцы, наадварот, быў да непрыстойнасці бадзёрым і свежым. Адразу было ясна, што яго ўладальнік падняўся даўным-даўно, зрабіў зарадку і прабежку, пасля чаго прыняў кантрасны душ, з'еў лёгкі сняданак з абавязковым апельсінавым сокам і даўно займаецца працоўнымі справамі.

— Так, гэта я, — пацвердзіў Кміціч, з цяжкасцю варочаючы зашэрхлым языком.

— Вас турбуе Андрэй Горцаў з Воршы, — імпэтна працягваў нябачны далёкі суразмоўца. — Мы ладзім гісторыка-краязнаўчую канферэнцыю ў сярэдзіне снежня і хацелі б запрасіць вас да ўдзелу. Нас вельмі зацікавіў ваш артыкул, прысвечаны 1918 году ў нашым горадзе і ротмістру Якабіні, таму мы б хацелі вас прасіць зрабіць даклад на гэтую тэму. Магчыма, у вас засталіся нейкія эксклюзіўныя матэрыялы, якія не ўвайшлі ў гэты артыкул, якімі вы б хацелі падзяліцца з шырокай публікай...

Кміціч уздыхнуў і, папрасіўшы прабачэння («Зараз я заняты і не магу з вамі размаўляць»), прапанаваў ператэлефанаваць пасля абеду: маўляў, тады ён будзе больш вольны і зможа абмеркаваць свой удзел у гэтым мерапрыемстве.

...Вядома ж, ён пагадзіўся: перарабіць журналісцкі тэкст у нейкі навуковападобны даклад было не вельмі складана, а тэма, закранутая ў ім, пакуль яшчэ не адпусціла Кміціча.

Дзякуючы некаторым архіўным дакументам ён сабраў (хоць і не цалкам) гісторыю ротмістра Якабіні, які ў 1917–1918 гадах ствараў Першы беларускі полк і меўся павесці сваіх байцоў на абарону Усебеларускага сходу. Аднак у супрацьстаянні з бальшавікамі Якабіні прайграў — удача была на іх баку, і афіцэру давялося ўцякаць літаральна з-пад руляў вінтовак.

Постаць Якабіні заварожвала Кміціча: яму бачылася ў гэтым афіцэры штосьці рамантычна-ўзнёслае, без усялякага налёту авантурызму, так характэрнага для рэвалюцыйных і паслярэвалюцыйных закалотаў.

Канферэнцыя ў Воршы была прызначаная на пачатак зімы: яе традыцыйна прымяркоўвалі да 13

снежня — даты, калі горад атрымаў Магдэбургскае права. Такім чынам, Кміціч атрымаў на пераробку свайго артыкула пару тыдняў — цэлы вагон часу...

Але, натуральна, дапісваў ён тэкст у самыя апошнія дні і ўносіў праўкі ледзь не перад самым ад'ездам у Воршу.

На чыгуначным вакзале яго сустрэў бялявы невысокі хлопец з чыстым тварам дзіцячай лялькі-галыша, не кранутым ніякімі сур'ёзнымі клопатамі. Выявілася, што ён і быў тым самым Андрэем Горцавым, які запрашаў Кміціча на канферэнцыю. Час дазваляў, таму аршанец прапанаваў госцю спярша завітаць у кавярню, а толькі потым адправіцца на выступ.

У кавярні Павел паглядзеў на падзасохлыя канапкі, нягеглыя лісцікі салаты — і рашуча адмовіўся ад усяго, акрамя кавы з булачкай.

— Ну, не пераймайцеся, — супакоіў яго Горцаў. У кавярні ён зняў пухавік, пад якім апынуўся шэры пінжак і блакітная кашуля, зашпіленая аж да апошняга гузіка, пад самым горлам. — У нас пасля канферэнцыі яшчэ плануецца пачастунак для запрошаных удзельнікаў.

Кміціч падзякаваў і дадаў, што пасля дарогі яму ўсё адно пакуль што есці не хочацца.

Краязнаўчая канферэнцыя праходзіла ў зале мясцовага гатэля, назва якога не вылучалася арыгінальнасцю і супадала з найменнем горада. Якраз напярэдадні Павел гартаў памятных кніжкі Магілёўскай губерні, куды Ворша ўваходзіла ў часы Расійскай імперыі, — хацеў расквеціць свой выступ нейкімі дадатковымі звесткамі. Адтуль ён выпісаў сабе назвы гасцініц, якія існавалі ў горадзе акурат напярэдадні рэвалюцыі: «Цэнтральная», «Палыкаўская», «Эрмітаж», «Брысталь», «Дняпроўская», «Нумары Гофмана» (так насамрэч клікалі іх уладальніка. Пра гэта сведчыў запіс у даведніку — Евель-Хаім Гіршавіч Гофман), «Арлоўскія нумары», «Вакзальныя нумары», «Брэст-Літоўская гасцініца», «Парыжская», «Камерцыйная».

Тады нікому ў голаў не прыйшло назваць гатэль гэтак жа сама, як і горад, у якім ён размешчаны.

У гатэльнай зале Кміціч агледзеўся: прысутных было няшмат — дзясяткі тры чалавек. Паназіраўшы яшчэ крыху, ён зрабіў выснову: чалавек пяць-сем — выступоўцы, яшчэ пяцёра — арганізатары, астатнія — гледачы.

Адкрываючы імпрэзу, Горцаў выказаў падзяку ўсім прысутным, асобна вылучаючы гасцей з іншых гарадоў, якія ўшанавалі сваёй прысутнасцю гэтую падзею.

Павел глядзеў, як падчас прамовы ходзіць кадык на горле выступоўцы, напінаючы зашпілены гузік на кашулі. У пэўныя моманты здавалася, што вось-вось гузік не вытрымае гэткага напружання і адарвецца, выпускаючы са зняволення адамаў яблык Горцава. Аднак неўзабаве напружанне спадала, і кадык зноў пачынаў свой нястомны рух уверх-уніз.

Павел агледзеў разнамасную публіку, якая сабралася паслухаць выступы краянаўцаў. Было тут некалькі маладых людзей, але пераважная большасць — у гадах, часам ужо нават далёка не маладыя. Асноўную масу складалі мужчыны, жанчын было мала, дый тым у цэлым пераваліла за пяцьдзясят гадоў. Так што, падсумаваў сабе Кміціч, у сэксуальным плане на цікавыя знаёмствы можна не разлічваць...

Пасля сябе Горцаў запрасіў выступіць аднаго з мясцовых паэтаў, які прачытаў верш пра родны горад. Пачутае Кміцічу не спадабалася: занадта шмат пафасу і меладраматычнасці. Аднак разам з іншымі ён ветліва пляснуў пару разоў у ладкі, дзякуючы аўтару.

Потым выступаў патлаты мясцовы краянаўца, які распінаўся пра слаўных выхадцаў з мясцовай шляхты, якія ўзбіліся на значныя дзяржаўныя пасады ў сярэднявеччы, у часы Вялікага княства Літоўскага, калі дзверы заміж клямкі кілбасамі падвязвалі... Калі патлаты нахіліў галаву, каб нешта разабраць у сваіх паперах, Павел пабачыў, што пасярод галавы ў таго сонечна ззяе лысіна. Доўгавалосы, але лысы, падумаў Кміціч, у душы падзівіўшыся гэтаму аксюмарану.

Кміцічу выпала выступаць наступным за патлатым лысуном. Яму падалося, што слухалі яго з цікавасцю, але ўпэўненасці ў гэтым ён не меў. Зрэшты, ніхто не заснуў — і на гэтым дзякуй...

У цёплым вагоне швейцарскай электрычкі «Штадлер», якая везла яго ў Менск, журналіст, размораны сытным пачастункам і ўкалыханы дарожным пагойдваннем, прыспаў. Калі ён прачнуўся, то раптам пабачыў, што месца насупраць, якое было вольным ад пачатку дарогі, цяпер занятае чалавекам у мешкаватай сінняй зімовай куртцы. Пульхная адзежына хавала пад сабой фігуру, так што было складана ўгадаць, худое ці тоўстае цела пад ёй.

Новы сусед меў выразныя вясковыя рысы твару — прыродныя, рэзкія, неабгабляваныя кампрамісамі гарадскога жыцця. Нос — быццам глюга, глыбокія складкі апускаліся ад яго да краёў

вуснаў, над вачыма калмаціліся густыя бровы.

Штосьці падалося знаёмым Кміцічу ў гэтым абліччы. І праз нядоўгі час ён прыгадаў: гэты чалавек быў сярод публікі на краязнаўчай канферэнцыі. Значыць, цяпер яны разам вяртаюцца ў сталіцу...

Сусед нібыта чакаў, калі на Паўлавым твары мільгане прабліск пазнавання, і адразу павітаўся з ім:

— Добрага дня! Мне вельмі спадабаўся ваш даклад на аршанскай канферэнцыі — цікавы і змястоўны.

Павел ветліва, але халодна падзякаваў, не жадаючы працягваць размову, аднак суседа гэта не спыніла:

— Столькі цікавага вам удалося знайсці! Не паверыце, але я слухаў літаральна разявіўшы рот. Гісторыя, якую вам удалося высветліць, адна цягне на цэлы прыгодніцкі раман. Альбо нават можна па ёй зняць кіно — будучь глядзець з захапленнем.

Кміцічу стала прыемна, хаця ў глыбіні душы ён адчуў пэўную трывогу: было ў гэтым мёдзе слаvasлоўя штосьці падазрона-прытарнае, нейкі прысмак, які не даваў да канца паверыць у шчырасць выказанага... Каб адчапіцца ад назолістага суседа, ён стаў пазіраць у акно — ледзь не дэманстратыўна.

Суразмоўца адчуў, што яго кампліменты не дасягнулі жаданага выніку, і адразу ж загаварыў неяк похапкам, быццам спяшаючыся атрымаць сваю хвіліну ўвагі, пакуль журналіст не заснуў чарговы раз:

— Мне здаецца, што падобных таямнічых гісторый, звязаных з Аршаншчынай, можна знайсці безліч, толькі мы пра іх нічога або зусім нічога не ведаем. Альбо вось бывае такое, што нехта валодае рэдкімі дакументамі, але не мае вашай здольнасці вынесці іх на публіку ў цікавым, белетрыстычным, можна сказаць, выглядзе. Так, каб усе толькі раты паразяўлялі і казалі: «Ах!»

Ён утаропіўся ў твар Кміцічу, пільнуючы, ці заглынуў яго слухач старанна падрыхтаваную прынаду. І дадаў, панізіўшы голас:

— Што б вы казалі, калі б я паказаў вам дакументы, якія распавядаюць пра гісторыю таёмнага містычнага ордэна, які дзейнічаў у Варшвы ў 20-я гады? Вас бы гэта зацікавіла?

Ва ўсмешцы на яго глюгастым твары Кміціч угледзеў паразу сваіх спроб адчапіцца ад вагоннай размовы.

З ПРЭСЫ

Янка Купала вярнуўся дамоў

На гэтых днях вярнуўся ў Менск з падарожжжа па Заходняй Еўропе беларускі народны паэта Янка Купала. У гутарцы з нашым супрацоўнікам Янка Купала наведзіў наступнае:

— У Заходнюю Еўропу я паехаў галоўным чынам лячыцца і правёў паўтара месяца ў Карльсбадзе (Чэх-Славакія).

Мне давялося спаткаць там нашых пісьменнікаў: Гартнага, Чарота і Зарэцкага. Усе разам мы паехалі ў Прагу, дзе былі вельмі шчыра і ветла спатканы навуковымі і літаратурнымі коламі. Прафесары Адольф Чорны і Мурка мелі з намі гутарку, прычым вельмі цікавіліся станам сучаснай беларускай культуры. Некаторыя пражскія газеты змясцілі нашы фатаграфіі, гутаркі з намі і інш.

З Прагі Гартны, Чарот і Зарэцкі накіраваліся ў Парыж, адкуль праз Берлін і Рыгу маюць хутка вярнуцца ў БССР. У Латвіі нашы пісьменнікі маюць быць з візітам у латвійскага міністра асветы Райніса і наведць Дзвінскую беларускую гімназію.

— Ці давялося вам пабываць у Заходняй Беларусі?

— Не, — адказаў Янка Купала. — Едучы назад, я спыніўся толькі на кароткі час у Варшаве і амаль нікога не спаткаў з беларускіх дзеячаў Заходняй Беларусі.

Савецкая Беларусь, 11 кастрычніка 1927 года

Высокая фігура Антона Хлюдзінскага нахілілася над сталом: прыўзняўшы накрыўку з заварніка, ён зазірнуў цікаўна ўглыб, вывучаючы змесціва пасудзіны. Ад водару, які тая выпраменьвала, на твары мужчыны з'явілася задавальненне — пахла і сапраўды смачна.

Антон наліў гарбату ў два кубкі, адзін з іх падсунуў бліжэй да госця:

— Спярша вып'ем гарбаты, а потым пагаворым... Як кажучь, чым багатыя!

Багацце на стале мусіла сімвалізаваць талерка з канапкамі — белы хлеб з маслам, а таксама паўлітровы слоік з клубнічным сочывам, густым, цёмна-барвовым.

Андрэй Камар акуратна выклаў сабе на канапку клубнічыну, выцягнутую са слоіка, і адкусіў. Расплюшчаная аб паднябенне ягада напоўніла рот летнім водарам, сакавітая слодыч быццам перадавала едаку свае ўспаміны пра сонца, затоеныя недзе ў глыбіні.

Цяпер гэтыя ўспаміны сталі часткай яго, Андрэя. Яны напластаваліся, наслаіліся на ягоныя — нядаўнія, змрочныя... Хлопец сутаргава зглынуў і паглядзеў на гаспадара вялікімі вырачанымі вачыма. Той страпянуўся:

— Што такое? Нясмачна?

— Не-не-не, — Андрэй пакруціў галавой, быццам пускаючы ў розныя бакі сонечных зайчыкаў ад сваёй рудой шавялюры. — Усё смачна, але кавалак у горла не лезе, калі згадваю...

— Не варта спяшацца, давайце па парадку, — спакойна сказаў Хлюдзінскі.

У адказ яго малады госць рэзка закруціў галавой, быццам адганяў нейкую назолістую жамяру:

— Даруйце, я не пра ўсё магу распавядаць... Я вам пастараюся расказаць як найбольш, але не свае таямніцы выдаваць не змагу, прабачце.

— Гэтыя сцены, — з ледзь прыкметнай усмешкай Хлюдзінскі абвёў рукой навокал, — чулі і бачылі столькі таямніц, што ім вы можаце даверыць шмат чаго. Але я згодны, што выдаваць чужыя таямніцы непрыгожа... Таму раскажыце мне тое, што зможаце.

Міжвольна Камар азірнуўся навокал, акінуўшы позіркам сцены, на якія паказваў гаспадар.

Гістарычны музей, якім загадваў Хлюдзінскі, месціўся ў старадаўнім барочным царкоўным будынку, які адлічваў ужо другое стагоддзе. Яго стромкі выштукаваны сілуэт нібыта ўсплываў па-над навакольнымі дамамі і быў бачны здалёк, яшчэ на пад'ездах да горада, нават калі падарожнік рухаўся з левабярэжжа Дняпра.

Напачатку за таўшчэзнымі мурамі размясціліся манаški-базыльянкi, прадстаўніцы ўніяцкага ордэна, які паядноўваў заходняе і ўсходняе хрысціянства. Як распавядаў колісь Хлюдзінскі, уніаты быццам бы і маліліся па-беларуску, і дзяцей навучалі на мясцовай мове. Пазней, калі унію скасавалі ў сярэдзіне XIX стагоддзя, тут атайбаваліся праваслаўныя манахі, і беларускую мову малітваў замяніла грувацкая царкоўнаславяншчына.

Так, гэтыя мury мусілі ведаць шмат чалавечых таямніц: яны чулі і пакаянны шэпт споведзей, і ліхаманкавыя перамовы ўніяцкага біскупа Васіля Лужынскага, які разам з Іосіфам Сямашкам падпісаў акт скасавання уніі, і задаволеныя масленыя галасы праваслаўных манахаў, якім задарма дасталася чужая маёмасць... Гэтак жа лёгка, як прыйшла яна да праваслаўных, так і сышла ад іх, калі бальшавікі адлучылі царкву ад дзяржавы і сіламоц забралі ладную частку царкоўных багаццяў. Казалі, што настояцель царквы, які не хацеў пускаць узброеных чэкістаў у будынак, цяпер сплаўляе лес недзе ў далёкіх халодных лагерах.

Апошнія некалькі гадоў у старасвецкім будынку размяшчаўся гістарычны музей, і надзеі, што ў ім зноў загучыць царкоўны распеў, не было. Бадай што, адзіныя сакрэты, якія ў гэтых мурах сяліліся цяпер, датычылі экспанатаў гістарычнага музея ды нешматлікіх супрацоўнікаў гэтай установы, якой і кіраваў Хлюдзінскі.

Яго высокая фігура настолькі пасавала гэтаму ўзнесенаму над горадам будынку, што было цяжка ўявіць, як Хлюдзінскі можа змяшчацца ў памяшканнях з невысокімі столямі.

...Андрэй Камар з удзячнасцю паглядзеў на гаспадара:

— Разумеете, ёсць такая супольнасць людзей... Невялікая група. Не тое каб нейкая там арганізацыя — куды там! Проста такі нібыта клуб, дзе збіраюцца аднадумцы, абмяркоўваюць розныя пытанні...

Ён замаўчаў, падбіраючы выразы. Антон не прыспешваў госця, разумеючы, як таму складана

цяпер, і не жадаючы неасцярожным словам збіць яго з тропу.

— Вы толькі не смейцеся, але мы там абмяркоўваем пытанні маральныя. Пытанні маральнага выбару, напрыклад, — нечакана прызнаўся малады чалавек. — Я разумею, што ў будучыні перад чалавекам не павінна стаяць такое пытанне, бо камунізм адпрэчыць усялякія падставы для неабходнасці маральнага выбару. Мне і галоўны рэдактар нашай газеты так кажа. Чытай, кажа, метранпаж, газету, якую набіраеш, — палітычна падкоўвайся, а то не пусцяць цябе ў камунізм... Але мы пакуль што не ў камунізме, ды і сам я не партыйны — у адрозненне ад таварыша рэдактара, а чалавек з ваганнямі. Пытанні ў мяне часта ўзнікаюць, на якія сам я адказы знайсці не магу...

На найўным твары Андрэя з'явіліся сарамяжлівыя чырвоныя плямы: ён бянтэжыўся таго, што не можа рашуча адпрэчыць усе свае пытанні і безаглядна рушыць у абяцаную светлую будучыню, калі, як сказаў бы паэт, камуністамі стануць усе людзі на Зямлі.

Хлюдзінскі і не думаў дакараць юнака за гэтыя сумневы. Але ў вачах яго мільгануў цень неспакою: тое, пра што пачаў расказваць Андрэй, нібы прыдчыніла невядомыя дзверы, адкуль пацягнула пранізлівым холадам.

— І вось Грацыян Пашкоўскі ў нас такі мэтр, як яго называюць на французскі манер, — чалавек вельмі абазнаны, начытаны. Ён столькі кніг прачытаў, столькі ўсяго ведае. Вы не ўяўляеце — ён на шасці замежных мовах можа гаварыць... Мог, — раптам сумеўся хлопец, згадаўшы нядаўнюю падзею. Голас яго набрыняў нявыплаканымі слязьмі.

— Я чуў пра Пашкоўскага як пра эрудыта і вялікага разумніка. У нашым горадзе яму роўных, можа, і не было, — Хлюдзінскі палічыў неабходным падхапіць размову, каб юнак лягчэй справіўся з эмоцыямі. — Казалі, што ён вярнуўся з-за мяжы пасля рэвалюцыі, бо пры царызме яму за рэвалюцыйную дзейнасць турма пагражала. Але ж, здаецца, ён з меншавікамі быў, не?

— Так, — Камар ужо справіўся з наплывам пачуццяў і мог працягваць свой расповед. — Але ён і за мяжой ужо не вельмі займаўся партыйнай дзейнасцю, а пераклучыўся на навуку, а пасля вяртання на радзіму дык і не думаў зноў займацца палітыкай. Ён казаў, што рэвалюцыя ўжо адбылася, а нам цяпер трэба займацца выхаваннем чалавека, годнага будучыні.

Малады чалавек задуменна памаўчаў, нешта ўзважваючы ў думках, а потым працягнуў з распаччу:

— Калі я зайшоў, ён быў мёртвы... А на грудзях у яго была прымацаваная белая ружа. Разумеете, белая ружа.

Хлюдзінскі з непаразуменнем паглядзеў на юнака: яму ні пра што не казалі гэтая кветка, не выклікала ў яго ніякіх вобразаў і асацыяцый. Ён не мог зразумець, чаму Андрэй кажа пра белую ружу з такім болем і адначасовым жахам.

— І што гэта азначае? — нарэшце запытаўся ён у госця.

Той з распаччу вымавіў:

— Пашкоўскі любіў белыя ружы, і на нашых сустрэчах ён заўжды ставіў на стол вузкую вазу з адной такой кветкай. Гэта быў такі своеасаблівы рытуал. Але пра яго, мабыць, ніхто па-за нашымі коламі не ведаў...

2009, СНЕЖАНЬ

Кміціч сядзеў і амаль бяздумна шчоўкаў па картах, раскладзеных у гульні на маніторы. Пасьянс «Павук» быў для яго своеасаблівай медытацыяй, спосабам расслабіцца.

— Во! Нармальны адпачынак офіснага клерка! — Павел нават не пачуў, як за спінай у яго з'явіўся галоўны рэдактар Аляшэўскі. — Яшчэ крыху — і пачняце, як нармальны менеджер, глядзець на працы парнушку цішком ад начальства...

Рэдакцыя газеты, у якой працаваў Кміціч, займала некалькі невялікіх памяшканняў у адным з офісных будынкаў у цэнтры Менска. Мабыць, больш правільна было б назваць гэта адным вялікім офісам, падзеленым знутры на некалькі пакояў. У рэдактара, натуральна, быў свой кабінет. Астатнія памяшканні былі застаўленыя сталамі з камп'ютарамі. Каўралін, якім была пакрытая падлога, з'ядаў гук крокаў.

— Прабачце, — Кміціч сумеўся і адным клікам мышкі згарнуў гульні ўніз экрана. — Не ладзіцца з тэкстам нешта. Думаў, удасца пераклучыцца.